HILDE LIDÉN

BARN OG MIGRASJON

MOBILITET OG TILHØRIGHET

UNIVERSITETSFORLAGET

Barn og migrasjon

Hilde Lidén

Barn og migrasjon

Mobilitet og tilhørighet

UNIVERSITETSFORLAGET

© Universitetsforlaget, Oslo, 2020
ISBN: 9788215047980
1. utgave, 1. versjon, Universitetsforlaget, 2020
E-utgaven baserer seg på 1. trykte utgave Universitetsforlaget 2017

Elektronisk tilrettelegging: Universitetsforlaget
Omslagsdesign: Nina Lykke
Sats/design: Rusaanes Bokproduksjon AS

Forfatteren har mottatt støtte fra Det faglitterære fond.

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Universitetsforlaget er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov eller tillatt gjennom avtale med Kopinor, interesseorgan for rettighetshavere til åndsverk.

www.universitetsforlaget.no
post@universitetsforlaget.no

Innhold

FORORD 9

INNLEDNING 11
Bokas oppbygning og empiriske grunnlag 12

KAPITTEL 1
TRANSNASJONAL MOBILITET I BARNEHØYDE 17
Et familie- og barneperspektiv 19
Migrasjonsperspektiv 20
Medborgerskap og rettighetsperspektiv 22

KAPITTEL 2
MIGRASJON SOM FAMILIEPROSJEKT 24
Familien som samfunnsinstitusjon 25
Familiebetingelser – Afghanistan som case 27
«De sier at du må stole på Gud, og så gir de meg noe medisiner» . 30
«Jeg har gjort dette for mine barn» 32
Det store spranget 34
Transnasjonalt foreldreskap 36
Delt foreldreskap og rettigheter i barn 37
Midlertidige omsorgsløsninger 39
Omvendt ansvar 39
Savn og kontakt 40
Forenede familier 42
Migrasjon som familieprosjekt 43

KAPITTEL 3
REISE I GRENSELAND 47
Innledning 47
Skiftende migrantruter 49
Overfart til framtiden 50
Alis fortelling 50

Hassans fortelling 51
Karims fortelling 52
Retten til å søke asyl 53
Europas yttergrense 54
Foranderlige normer 56
Reisen som erfaring 59
Åpen eller lukket grense 62
En skjellsettende reise 68

KAPITTEL 4
VEIER INN I UTNYTTING 71
Utnyttet underveis til og i Europa 72
Fraktet og kontrollert gjennom transnasjonale ligaer 76
Zana 77
Transnasjonal vinningskriminalitet 79
«På turné» – gaten som overlevelsesstrategi 80
Veier inn – veier ut 83

KAPITTEL 5
BARNS RETTSSTATUS I ASYLPROSESSEN 86
Innledning 86
Barnesensitiv tilnærming 87
Barnespesifikke former for forfølgelse 89
Høring av barn i utlendingssaker 92
Asylintervjuet med enslige mindreårige 93
Barnesamtalen 95
Høring av barn i klagesaker 98
Tilstrekkelig belyst? 99
Innstramningstiltak 101
Rimelighetsvilkåret 101
Begrenset opphold 107
Kriminalisering av flyktninger 109
Barnekonvensjonens relevans 112

KAPITTEL 6
ASYLBARNDOM 115
Nøktern standard 116
Mellomstopp og de lengeværende 118
Uforutsigbarhet 119
Aldersvurdering 120
Med livsprosjektet på vent 124
Familien som forankringspunkt 125
De jevnaldrende 126
«De gir deg ikke opp» – betydningen av voksenkontakt 129

Ressurser 131
Reorientering 132
«Skolen er det beste av alt.» 133
Spill for livet 134
Tilgang til velferdsordninger 136
«Du må ha tro på livet» 138
Å legge skjebnen i Guds hender 138
Naturens ro som trøst 138
Nye fortolkningsrammer 139
Midlertidig opphold. 141

KAPITTEL 7
SKYGGEBARNA – OPPFØLGING OG REINTEGRERING 145
Myndighetenes ansvar 146
Fordelt ansvar 147
Identifisering sett fra de unges ståsted 150
Utgang – ulike veier 152
Søknad om beskyttelse 152
Når utgangen er retur 153
Avslag 154
Oppfølging 156
Å få tilbake kontroll over livet sitt 157
Komme seg videre i livet 159
Tilstrekkelig oppfølging? 160
Et stykke på vei 162

KAPITTEL 8
FAMILIELOVGIVNING TIL BESVÆR 164
Familielovgivning 165
Islamsk lovgivning 167
Sharia som leveregler 169
Lik lovkilde – ulike lovgivninger 171
Ekteskapsformer i Afghanistan 175
Krig og barneekteskap – Syria som eksempel. 181
Norsk lovverk på norsk jord 184
Utenlandsk vigsel 186
Barneekteskap – helhetsvurdering og barnets beste 187
Bevegelse i familierettslig tenkning? 190

KAPITTEL 9
KUNNSKAP, FORANDRING OG FORANKRING 192
Hverdagskunnskap 193
Oppvekstbetingelser 196
Konkurrerende kunnskapstradisjoner 200

Alternative modeller for oppdragelse 201
Institusjonelle hverdagspraksiser 203
Relasjonell autonomi 206
Dialogisk læring 210

KAPITTEL 10
HVERDAGSINTEGRERING 215
Innledning 215
Medborgerskap 215
Integreringspolitikk 217
Hverdagsintegrering 218
Kultur og religion som integreringens spenningsfelt 221
«Utdanning er nøkkelen til livet» 224
Skolens utvidede pensum 227
Å havne i bråk 229
Tilhørighet og mobilitet 232

LITTERATUR 235

STIKKORDREGISTER 254

Forord

Året 2015 synliggjorde hvordan barn blir berørt av migrasjon. De mange bildene av flyktningene som kom til Europa og Norge, skapte engasjement, men også omslag i holdninger og tilnærming til innvandring og til integrering. Nye hendelser, tiltak og forståelser skaper bevegelighet i migrasjon som studiefelt, og har gjort arbeidet aktuelt, men også utfordrende å skrive. Mitt håp er at mitt bidrag gir innsikt i noen bakenforliggende forhold, og at det bidrar til å utvide kunnskapsgrunnlaget for faglig innsats overfor migrantbarn.

Som forsker ved Institutt for samfunnsforskning har jeg i tillegg til forskning jeg selv har utviklet, vært involvert i en rekke oppdragsprosjekter. Disse har gjerne avgrenset tematikk og formål. Studiene har gitt bitvis innsikt i innvandrerbarns og flyktningers hverdag, og de sosiale og juridiske vilkårene som former livene deres. Boka samler og videreutvikler enkeltstudiene, og har gitt anledning til å tilføre nye analyser og perspektiver.

Mange har vært med på å legge til rette for denne boka. Jeg vil for det første takke de vitenskapelige assistentene jeg har hatt i noen av prosjektene som boka baserer seg på: Sundus Osman, Faiza Kassim Ibrahim, Cathrine Holst Salvesen og Hilde Rusten. Dere delte verdifull innsikt i tillegg til å gjøre en god faglig innsats. I oppdragsprosjektene har jeg også samarbeidet med en rekke dyktige forskere: Anja Bredal, Liza Reissel, Monica Aarset, Ketil Eide, Randi Wærdahl, Anne Christin Nilsen, Knut Hidle, Guri Tyldum, Synnøve Bendixsen og Elisabeth Gording Stang. Det har vært inspirerende og gitt anledning til faglige diskusjoner, videreutvikling av prosjektene og gode analyser. Takk til hver især. I boka har jeg vært nøye med å basere meg på mine egne bidrag i de aktuelle samarbeidsprosjektene, i form av intervjuer, temaer og analyser som jeg har stått for. Empirien har blitt brukt i nye sammenhenger, og analysene er videreutviklet ut fra nye problemstillinger.

Boka bygger på mange kilder, der intervjuer utgjør grunnfjellet. Takk til de mange barn, unge voksne og foreldre som har delt sine tanker, forhåpninger og bekymringer i tillegg til å beskrive konkrete erfaringer. Noen har jeg fulgt over tid, og det har gitt utfyllende innsikt i hva de står i, har gjennomlevd og håper på for framtiden. Jeg har også intervjuet en rekke personer som gjennom sin

stilling har innsikt i situasjonen for barn som migrerer: mottaksansatte, utlendingsforvaltningen, barnevernsansatte, verger/representanter, lærere og så videre.

Statistikk og analyseenheter fra UDI og PU har hjulpet meg med tall og oversikter. Stor takk for hjelpen.

Flere har lest og kommentert tidligere versjoner av enkeltkapitler. Takk til forskningsgruppen LIM på Institutt for samfunnsforskning, og til Jorun Solheim, Thordis Borchgrevink, Lutine de Wal Pastoor og Hilde Krogh. Forlagets konsulent har kommet med gode kommentarer på et tidlig utkast. Stor takk.

Jeg vil også rette en stor takk til forlagets redaktør Wenche Bjørnebekk for godt samarbeid og tro på prosjektet over tid. Norsk Faglitterær forfatterforening (NFF) har gitt støtte til boka i form av arbeidsstipend. Takk også til Institutt for samfunnsforskning for arbeidstid til bokprosjektet.

Oslo, mai 2017

Hilde Lidén

Innledning

> Den fundamentale fornektelse av menneskerettigheter erfares først og fremst når en blir nektet et sted i verden som gjør ens meninger betydningsfulle og ens handlinger virkningsfulle.
>
> Hannah Arendt[1]

Denne boka handler om barn som migrerer, og erfaringer de har med oppbrudd, reise, asylsystemet og nytt medborgerskap. Migrasjon former barndom og læreprosesser. Året 2015 ble migrasjon igjen satt høyt på den politiske dagsordenen. Mediedekningen av hvordan krigen i Syria rammer barn, og de utallige flyktningenes båtreise og vandring gjennom Europa skapte engasjement. Det førte til hektisk innsats av frivillige og myndigheter for å løse presserende oppgaver. Det førte også til oppslutning om nye regler og innstramningstiltak for å finne løsninger på en uønsket og uhåndterlig situasjon. Dette har blant annet gjort at internasjonale konvensjoner som FNs barnekonvensjon har fått mindre gjennomslagskraft i innvandringspolitikken. Endringene de siste årene bidrar til å forandre normgrunnlaget for politikkutforming og forståelser av hvem et samfunn skal ta ansvar for, når og hvor. Mediedekningen i 2017 gjelder blant annet retur av barnefamilier til land som fortsatt er preget av krig og konflikt, og mindreårige asylsøkere som forsvinner fra asylmottak. Bildene i media dekker enkeltskjebner. Men hva slags barndom og livsforhold ligger bak disse glimtene?

Mitt bidrag er å gå tettere inn på bakteppet for migrasjonen, for å se på hvordan innvandrings- og integreringspolitikk berører barn. Vanligvis er det situasjonen i Norge som beskrives i migrasjonsforskningen. Min intensjon er å inkludere forhold ved barnas bakgrunn og reise i samme framstilling som asylprosess og integrering. Jeg har brukt et knippe portretter av barn og deres familie som utgangspunkt for å gi innsikt i de sammensatte vilkårene som former migrantbarns liv.

Framstillingen bygger på flere års forskningsarbeider der jeg har intervjuet barn og foreldre i ulike migrasjonsfaser: i transitt, som asylsøkere, som familiegjenforente, som udokumenterte migranter uten rettigheter, og når de skal returneres til hjemlandet. Jeg har også intervjuet barn av flyktninger og arbeidsinnvandrere som er født eller har vokst opp i Norge. En del av dem har erfaringer fra et lengre

1 Hanna Arendt. *The perplexities of the Right of Man* s. 37 (min oversettelse).

utenlandsopphold hos slektninger. Fortellingene de gir om familieforhold, mobilitet og innsats for å bli del av skolen og oppvekstmiljøet, berører sentrale temaer ved migrasjon. Erfaringsnære beskrivelser bærer i seg mobilitetens motsigelsesfulle betingelser. De handler også om dagens oppvekstbetingelser for en stor del av befolkningen. Hensikten er å gi en syntetiserende og teoribasert framstilling av barn og migrasjon basert på tidligere forskningsprosjekter. Intensjonen er å bidra til ny innsikt i erfaringer barn har som migranter, gjennom å gi en samlet framstilling av bredden i empirien, med en enhetlig teoretisk tilnærming. Siden mange informanter har en bakgrunn fra Afghanistan, har jeg brukt eksempler som belyser ulike forhold ved dette landet (familieforhold, familielovgivning og -avtaler, barnespesifikke former for forfølgelse) i flere av kapitlene. I framstillingen lener jeg meg på forskning langs tre akser: et barne- og familieperspektiv, et migrasjonsperspektiv og et lovgivnings- og rettighetsperspektiv. Min forskningsinteresse ligger i disse forskningstradisjonenes krysningspunkt.

Den brede tilnærmingen kan forhåpentligvis gi grunnlag for kritiske refleksjoner over måten vi tenker på om barn og unge som flyktninger og innvandrere. Håpet er at bokas ulike temaer og tilnærminger skal bidra til en mer helhetlig kunnskapsramme for ulike profesjoners innsats overfor det jeg med en fellesbetegnelse kaller migrantbarn.

Begrepsbruk kan skape hodebry. Å skille mellom analytiske begreper og folkelige ord og begreper som blir brukt i forskningsfeltet, er nødvendig, men ikke alltid enkelt når begrepene overlapper. Det gjelder migrasjon, migranter og flyktninger. Kategorisering av migranter i undergrupper er knyttet til legal status. Samme person kan gå ut og inn av ulike legale statuser. I mange situasjoner, som under reisen, vil også hvem som hører til hvilken gruppe, være underordnet. Jeg bruker *migrasjon* og *migranter* som fellesbetegnelser, som dekker personer med forskjellig legal status (som f.eks. flyktning, arbeidsmigrant). I noen situasjoner kan det være nødvendig å spesifisere at det er snakk om flyktninger, i andre tilfeller at de er irregulære migranter.

Bokas oppbygning og empiriske grunnlag

I kapittel 1 *Migrasjon i barnehøyde* beskriver jeg nærmere de tre teoretiske perspektivene og noen hovedtemaer som blir brukt i analysene i de følgende kapitlene. Kapittel 2 *Migrasjon som familieprosjekt* starter med tre fortellinger om hvordan barn blir berørt av henholdsvis arbeidsmigrasjon, flukt og familiegjenforening. Barna i fortellingene kan være årsaken til at foreldre migrerer, eller det kan være barna selv som drar ut. Eksemplene synliggjør hvordan migrasjon henger sammen med aktivering av storfamilier, blant annet ved å plassere etterlatte barn hos slektninger eller for å organisere og finansiere reisen. Det vedlikeholder sosiale bånd og forpliktelser, men resulterer også i uforutsette porøse relasjoner og splittede familier. Kapitlet drøfter dermed hvordan migrasjon er et familieanliggende. Det bidrar med en utvidet teoretisk tilnærming til familieforskningen, for å forstå

hva migrantfamilier har av handlingsgrunnlag, ressurser og aspirasjoner. Kapitlet baserer seg empirisk på intervjuer fra flere forskningsprosjekter (Bendixsen og Lidén 2017; Lidén 2013; Lidén mfl. 2013, 2014).

Kapittel 3 *Reise i grenseland* henter sin empiri fra Hellas og har to siktemål. For det første bruker det grensepasseringen av Europas yttergrense i Egeerhavet for å drøfte hvilke konsekvenser stadige endringer i nasjonal og europeisk politikk og regelverk har for migranters handlingsrom. Ett av temaene som jeg forfølger, er menneskerettskonvensjoners status i forhandlinger om overnasjonale avtaler. Det gir seg utslag i at vilkårene for flyktningers passeringer over grenser endrer seg over tid. Det andre siktemålet med kapitlet er å synliggjøre hvilke konsekvenser denne politikken og regelverket har både for enslige mindreårige og for barn i familien. Hvordan blir hendelsene på reisen erfart og forstått?

Kapittel 4 *Veier inn i utnytting* belyser hvordan barn blir rekruttert til menneskehandel enten på veien til og gjennom Europa, eller ved å komme i kontakt med kriminelle nettverk som organiserer reisen. Kapitlet belyser fire ulike rekrutteringsformer, presentert gjennom barns egne fortellinger. Veiene inn i utnytting får også betydning for hvordan barna kan komme seg ut av utnyttende forhold. Beskrivelsene gir innblikk i hvordan utnyttingsrelasjoner infiltrerer smuglernettverk og reiseruter. De viser også hvordan familierelasjoner kan være innblandet i eller klar over utnyttingen av barna. Framstillingen er gjort på grunnlag av intervjuer med mindreårige, verger/representanter, barnevernet, politi og UDI-ansatte, og dokumentasjon i form av dommer, fylkesnemndvedtak og asylsøknader (se Lidén og Salvesen 2016).

I kapittel 5 *Barns rettsstatus i asylprosessen* drøfter jeg hva som ligger i utlendingslovens ambisjon om en barnesensitiv praktisering av lovverket på utlendingsfeltet. Sentrale prinsipper i barnekonvensjonen blir lagt til grunn for diskusjonene. Barn er selvstendige rettssubjekter i asylprosessen, der *barnespesifikke former for forfølgelse* gir grunnlag for å innvilge beskyttelse. Terskelen for å gi beskyttelse skal være lavere for barn enn for voksne. Å sikre god praksis av barns uttalerett er vesentlig for å få fram asylanførsler som gjelder barn. Jeg diskuterer deretter to bestemmelser i utlendingsregelverket som svekker en barnesensitiv praktisering av regelverket. Det gjelder bestemmelsen om å flytte *rimelighets*vilkåret fra asylparagrafen til paragrafen som vurderer sterke menneskelige hensyn. Den andre bestemmelsen gjelder det å gi begrenset opphold til enslige mindreårige asylsøkere mellom 16 og 18 år. Regel- og praksisendring har økt omfanget av barn, familier og unge voksne som får avslag og i stedet skal returneres som internflyktninger til hjemlandet.

Avslutningsvis diskuterer jeg hvordan prinsippet om *barnets beste* blir brukt i denne sammenhengen. Framstillingen bygger på tidligere studier av barns uttalerett på utlendingsfeltet (Lidén mfl. 2008; Lidén 2012; Stang og Lidén 2014) samt dokumentanalyser og statistikk fra utlendingsdirektoratet (UDI) og politiets utlendingsenhet (PU).

Det neste kapitlet, *Asylbarndom*, handler også om asylfasen, og da om levekårene for enslige mindreårige asylsøkere mellom 15 og 18 år mens de bor på

asylmottak. Usikkerhet og frustrasjon forbundet med asylsøknaden og aldersvurderingen gjør denne perioden ekstra vanskelig. Det er forhold de i stor grad må håndtere alene. Jeg beskriver hvordan de bruker ulike ressurser som relasjoner, skole og andre aktiviteter for å mestre dagene. Oppholdet er særlig vanskelig for de lengeværende, og deres særlige situasjon blir diskutert avslutningsvis. Her er empirien basert på en studie av levekår for mindreårige asylsøkere i mottak (Lidén 2011, 2016; Lidén mfl. 2011, 2013; Seland og Lidén 2011).

Kapittel 7 *Skyggebarna – oppfølging og reintegrering* tar opp tråden fra kapittel 4 om rekruttering til menneskehandel. Denne gangen er temaet myndighetenes ansvar for å identifisere og følge opp mindreårige, og hvordan «skyggebarna» selv forstår denne innsatsen. Konsekvensene av å bli vurdert som mulig offer for menneskehandel kan bli opphold og reintegrering eller retur til hjemland. Mange saker ender med at de unge forsvinner, enten fordi de får avslag på søknad om beskyttelse, fordi de blir vurdert til å være over 18 år gjennom aldersvurderingen, eller fordi de ikke ønsker oppfølging av norske myndigheter. Kapitlet avslutter med en beskrivelse av reintegreringsfasene, med utgangspunkt i fortellingen til en ung jente. Framstillingen baserer seg på to rapporter: Lidén og Salvesen 2016; Tyldum mfl. 2015.

Kapittel 8 *Familielovgivning til besvær* tar utgangspunkt i debatten om barneekteskap, som i Norge har blitt aktualisert ved at mindreårige asylsøkere kan være gift og selv ha barn ved ankomst til Norge. Innledningsvis belyser jeg innhold i og legitimitet til slike avtaler ved å gjennomgå familielovgivningen vedrørende barn i aktuelle land med stor innvandring til Norge. Mange av landene har en familierett som er forankret i islamske lovskoler. Jeg diskuterer hva en religiøs forankring har å si, og viser til forskjeller mellom lovverk og praksis så vel som forskjeller i lovverket mellom land som viser til samme lovkilder. Gjennom to eksempler, fra Afghanistan og Syria, kommer det fram at barneekteskap er utbredt til tross for forbudet i lovverket. Kapitlet blir avsluttet med å klargjøre hvordan norsk lovverk og myndigheter forholder seg til migrantenes familierettslige avtaler når disse er inngått i andre land. Hvilke forhold og dilemmaer oppstår når sakene gjelder barn? Kildene brukt i dette kapitlet er hentet fra egne og andres studier. Mange intervjuer med mindreårige flyktninger forteller om komplekse og vanskelige familieforhold, både før og etter bosetting i Norge. Det har vekket min nysgjerrighet på temaet, og har også vært en viktig kilde for framstillingen. Jeg har dessuten brukt juridiske, religionshistoriske og antropologiske studier, samt en rekke rapporter utarbeidet av nasjonale og internasjonale instanser, medieoppslag og annen tilgjengelig dokumentasjon som grunnlag for kapitlet.

Kapittel 9 *Kunnskap, forandring og forankring* utdyper hva som ligger i tilnærming til og forståelse av barns kulturelle læreprosesser, et tema som blir berørt i flere tidligere kapitler. Teoretisk drøfter kapitlet barns hverdagserfaringer som utgangspunkt for tilegnelse og bruk av kunnskap. Framstillingen tar utgangspunkt i eksemplene som beskriver unges refleksjoner over opphold i foreldrenes hjemland. Gjennom møtet med det uvante ved dette samfunnet, reflekterer de over hva deres egen oppvekst og framtid betyr, i en velferdsstat med forventninger

om likestilling og sosial mobilitet gjennom utdanning. Fortellingene gir utgangspunkt for å tematisere generasjonsspesifikke erfaringer, så vel som tilgang til flere konkurrerende forståelser hentet fra ulike kunnskapstradisjoner. Kapitlet baserer seg empirisk i hovedsak på den nevnte studien om barns utenlandsopphold (Lidén mfl. 2014), men flere tidligere studier er også vesentlige for analysene (Lidén 2001, 2003, 2005; Lidén mfl. 2013).

Det siste kapitlet, *Hverdagsintegrering,* beskriver hvordan barns deltakelse i utdanningsinstitusjoner og foreldrenes deltakelse i arbeid og velferdsordninger, som for eksempel helsekontroll, eksponerer dem for innebygde standarder og forventninger. Det vil over tid forme deres handlinger og tenkemåter, både gjennom tilslutning og motstand. Kapitlet begynner med en avklaring av hva som ligger i begrepet medborgerskap, og hvilke politiske forventninger om integrering medborgerskapet innebærer. Jeg går så inn på to symbolladede områder i diskusjonen om integrering. Det gjelder forhandlinger om religiøse markører, kulturalisering av problematferd i skolen, og unges rett til selvstendige valg. Avslutningsvis viser jeg til hvordan integrering også innebærer vedvarende mobilitet. Empirisk baser arbeidet seg på studier av integreringsprosesser (bl.a. Albertini-Fruh mfl. 2016; Lidén og Bredal 2017; Lidén mfl. 2014).

Det inngår en lang rekke studier i datagrunnlaget, der flere metoder for datainnhenting er brukt. Det omfatter dokumentstudier, kartleggingsstudier, intervjuer med barn, foreldre, verger og ansatte i utlendingsforvaltningen, hjelpeapparatet, skoler og lignende. Jeg har også gjort korte feltstudier i asylmottak og tatt to studieturer til Hellas. Det har gitt bakgrunnskunnskap og utvidet forståelse for hva beskrivelser i intervjuene handler om. I ett prosjekt brukte vi PhotoVoice som metode. Det innebar at deltakerne i studien tok bilder av hverdagen, som så ble utgangspunkt for intervjuene. Slik fikk informantene anledning til å snakke om det som de selv var opptatt av. Det kan veie opp for noen av de metodiske begrensningene som følger av at intervjuer om migranterfaringer ofte er gjort i ettertid, og et annet sted enn det som blir beskrevet (Zeitlyn og Mand 2012).

Framstillingen gjør bruk av mange typer skriftlig og visuell dokumentasjon som over tid har vært tilgjengelig. I tillegg til forskningsrapporter og dokumentarlitteratur har avisoppslag, organisasjoners hjemmesider, blogger, filmsnutter og lignende som er tilgjengelig på internett, samt dokumentarfilmer gitt ulike former for innsikt i hva migrasjon innebærer.

Framstillingen har ivaretatt forskningsetiske krav til anonymisering. Jeg har vært nøye med hvordan jeg framstiller eksemplene og enkeltpersonene jeg navngir (fiktivnavn), slik at erfaringene kommer fram, men uten at personen og familien blir gjenkjennelig. Det er gjort ved blant annet å endre mindre vesentlige detaljer for å sikre anonymitet.

Kapittel 1

Transnasjonal mobilitet i barnehøyde

Alex var sju år da han reiste sammen med moren og storebroren fra det konfliktfylte Kaukasus-området mellom Russland og Georgia, til Moskva. Familien hadde i en tid vært involvert i en lokal uoverensstemmelse med forgreininger til de politiske konfliktene som hadde preget landet i flere år. Faren ble utsatt for trusler og vold, og forsvant, og siden har ikke familien hatt kontakt med ham. Også Alex opplevde den politiske uroen på nært hold. En dag da han var i byen med bestemoren, befant de seg plutselig i en skuddveksling. Under forsøket på å komme unna falt Alex og fikk en skade i beinet. Etter det våknet han ofte om nettene og var redd. Moren forteller at han fikk utslett av angsten for hva som kunne skje med familien.

I Moskva fikk moren bo hos en bekjent. Barna fikk ikke være ute og leke, og de fikk ikke gå på skolen. Moren forteller: «Russerne var fiendtlig innstilt til oss som var flyktninger. De kunne sladre til politiet. Det var stengt for alle fra Kaukasus i det russiske samfunnet.» Moren så ikke noen framtid for dem der og bestemte seg derfor for å dra videre til Europa. Etter en reise gjennom flere land kom hun til Nederland og søkte om asyl. De bodde en tid på et asylmottak, og barna gikk på den lokale skolen. Alex ble etter en tid tatt hånd om av barnevernet og plassert i en fosterfamilie etter noen konfliktfylte episoder på asylmottaket. Alex lærte seg raskt nederlandsk og trivdes på skolen. Etter at de fikk avslag på asylsøknaden, fikk moren igjen omsorgen for Alex. Moren ville dra videre til Norge for å søke om asyl der, slik flere andre hun kjente, hadde gjort. På grensen mellom Tyskland og Danmark ble bussen stoppet av grensepolitiet. Uten gyldige reise- og identitetspapirer ble de beordret til å gå av. Alex opplevde denne episoden som skremmende. Moren ble forhørt av politiet, og deretter ble de fraktet til et asylmottak i Nederland. Moren bestemte seg etter kort tid for å dra til Frankrike, men på veien dit ble de igjen stoppet, nå av nederlandsk politi. De bodde så en tid i en kirke i Rotterdam og deretter i Amsterdam. Så dro de til Paris. Som asylsøkere bodde de der på billige hoteller og fikk noe økonomisk støtte mens saken deres ble vurdert. Måltidene måtte moren lage på hotellrommet, noe som ikke var lov. «Jeg måtte koke egg og annet som ikke luktet. Ble vi tatt med

kokeplate og mat, ble vi kastet ut.» De bodde i Paris i vel et år, på til sammen ti forskjellige hoteller. «Jeg hadde hele tiden vondt i hjertet for barna.» Guttene brukte dagene til å spille fotball, og storebroren, som var særlig talentfull, ble tatt ut til et av de bedre fotballagene i Paris. Da de fikk avslag på asylsøknaden og ikke lenger hadde dokumenter å vise til, mistet han plassen på elitelaget. Moren så ingen annen råd enn enda en gang å forsøke om de kunne få oppholdstillatelse i Norge. De kom seg til Oslo, søkte asyl, og etter en tid i transittmottak ble de sendt til et asylmottak i en liten kystkommune. Etter et år fikk de igjen avslag på sin søknad om asyl, men har blitt boende på asylmottaket i flere år etter det. Hjemlandet har ikke akseptert anmodningen fra de norske myndighetene om å akseptere retur for denne familien. Dermed kan de ikke sendes ut med tvang av norske myndigheter. Alex husker lite fra tiden i hjemlandet. Han forteller:

> Det er bedre å bo her enn der vi kommer fra. Her er vi trygge, og det er ingen som hindrer oss i å gå på skole og drive med sport. Det vi lengter etter, er å få et normalt liv – få et hjem. Et sted vi kan henge opp medaljene våre og plakater og ha våre egne ting. Vite at vi skal leve der. Alle andre har et hjem. Når vi bor på asylmottaket, har vi ikke et hjem, noe som er oss, vi kan ikke føle ro, vi vet ikke hva som skjer i morgen.

Jeg møtte Alex, en alvorlig femtenåring, på et asylmottak i Norge. Familien hans hadde da bodd i Norge i nesten tre år. Han var i ferd med å gjøre ferdig ungdomskolen med gode karakterer og håpet sterkt på at han fikk plass på videregående skole, noe som ikke var selvsagt siden familien igjen hadde fått avslag på asylsøknaden. Blant venner var han kjent som en dyktig fotballspiller, og godt likt. Alex' historie gir farge til en oppvekst «underveis». Familiens håp om en tryggere framtid har resultert i vedvarende usikkerhet, stadige forflytninger og tilpasninger til nye steder og hverdagsomgivelser. De har vekslet mellom å ha lovlig opphold som asylsøkere i de ulike landene og å bli irregulære migranter den dagen avslaget kommer. Familien på tre utgjør kontinuitet i omsorg for hverandre, men underveis har de også forholdt seg til andre viktige personer og institusjoner i landene de har vært i, som ansatte på asylmottak, fosterforeldre, lærere, trenere i idrettsorganisasjoner, politiet og kirken. Relasjonene har satt avtrykk som former Alex som person og preger hvilke ferdigheter han har for å navigere i nye situasjoner, relasjoner og steder.

Barndommen er en formativ periode som legger grunnlaget for individets framtidige deltakelse i samfunnet, og er dermed uløselig knyttet til et forandrings- og framtidsperspektiv. Barns korte forhistorie avgrenser erfaringer og kunnskap som de kan relatere hendelser til i nåtid. Men også framtiden er til stede i nåtiden, gjennom bilder og fortellinger som skaper forventninger om hva som skal og kan skje. Det skaper retning for innsats, det motiverer og kan gi handlingskraft. Drømmen til Alex handlet om et trygt hjem med plass til en hylle med pokaler, og med plakater av sine fotballidoler på veggene. Gutterommet ville kunne uttrykke den han ønsker å være, og hjelpe ham med å skape mening og sammenheng i erfaringene sine. Hjemmet ville bli et kjent utgangspunkt for